

KLASİK TÜRK EDEBİYATI METİN İNCELEMELERİNDE MÜELLİFLERLE İLGİLİ HUSUSLARIN TESPİTİNDE KARİNELERİN ÖNEMİNE DAİR

ON THE IMPORTANCE OF CLUES IN DETERMINING THE ISSUES RELATED TO
AUTHORS IN TEXT ANALYSIS OF CLASSICAL TURKISH LITERATURE

Ahmet AKDAĞ*

Öz

Metin incelemelerinde göz önünde bulundurulması gereken hususlardan biri, metin içindeki karinelere dir. Karineler, metinle ilgili doğrudan bilgi verilmeyen birçok hususun aydınlatılmasında önemli bir işleve sahiptir. Karineler sayesinde bir eserin müellifini, müellifin adını, hayatını, ailesini, eğitim seviyesini, dostlarını, zevklerini, eserlerini vb. birçok hususu tespit etmek mümkündür. Bunun yanı sıra karineler sayesinde meşhur müelliflerimizin biyografilerinde yer almayan bazı hususların tespit edilip biyografilerine eklenmesi de mümkündür. Ancak karinelerin araştırmacıların bütün sorularını cevaplayamadığı bazı durumlar da söz konusudur. Bu durumda bile karineler, araştırmacıların en azından bazı elemeler yapıp bir yere kadar yol almalarına imkân sağladıklarından yine metin incelemelerine katkı mahiyetindedirler. Karinelerin metin incelemelerine en büyük katkılarından biri, kaynaklarda yer alan bazı yanlışlıkların düzeltilmesini sağlamalarıdır. Özellikle detaylı tetkikat yapılmadan katalog bilgileri esas alınarak yapılan yanlışlıklar, karineler sayesinde tashih edilebilmektedir. Aynı şekilde araştırmacılar tarafından metin içindeki karinelerin yanlış veya eksik yorumlanması sonucu kaynaklarda yer etmiş bilgiler de mevcut karineler veya yeni ortaya çıkan nüshalardaki karinelerle düzeltilebilmektedir. Çalışmamızda bu hususlar göz önünde bulundurularak ilgili misaller üzerinden konunun önemine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karine, Metin İncelemesi, Müellif, Tashih Etme, Klasik Türk Edebiyatı.

Abstract

One of the issues to be considered in text analysis is the clues in the text. The clues have an important function in illuminating many issues that are not directly informed about the text. Thanks to the clues, it is possible to determine many aspects such as the author of a work, the name of the author, his life, family, education level, friends, tastes and works. In addition, thanks to the clues, it is possible to identify and add some issues that are not included in the biographies of our famous authors. However, there are some cases where clues cannot answer all the researchers' questions. Even in this case, the clues are a contribution to text analysis, as they enable researchers to make at least some elimination. One of the greatest contributions of the clues to text analysis is that they provide rectification of some inaccuracies in the sources. The clues have an important place in correcting the information given by relying on the catalog information, especially without doing detailed research. Likewise, the information included in the sources because of incorrect or incomplete interpretation of the clues in the text by the researchers can be corrected with the clues in existing or newly emerged copies. In this study, it has been emphasized to the importance of the subject by giving examples in this context.

Keywords: The clue, Text Analysis, Author, Rectification, Classical Turkish Literature.

GİRİŞ

Matbaanın icadından önce üretilen metinler, bizzat insan eliyle çoğaltılmak suretiyle çeşitli aşamalardan geçmiş ve günümüze kadar ulaşabilmiştir. 1928 yılında Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmesinin sonucu olarak bu metinlerle kurulan ilişki başka bir aşamaya taşınmıştır. O zamana kadar okuma yazma bilen herkesin söz konusu metinlerden istifade etmesi mümkünken alfabe değişiminden sonra bu metinler, yalnızca eski alfabeyi öğrenen ve okuyabilen insanların okuyup anlayabildiği metinler hâline gelmiştir. Hâl böyle olunca konuyla ilgilenen araştırmacılar, evvela bu metinleri Latin alfabesine aktarma vazifesini üstlenmişlerdir. Söz konusu metinler, araştırmacıların tutumuna bağlı olarak çeşitli yöntemlerle Latin alfabesine aktarılmaya başlanmıştır. Her ne kadar yöntemlerde farklılıklar meydana gelmiş olsa da temel hedef, bizden önceki nesiller tarafından üretilen bu metinlerin olabildiğince müellifin elinden çıkmış şekline en yakın hâliyle yeni alfabeye aktarılması yönünde olmuştur. Zaman geçtikçe metinlerin Latin alfabesine aktarılma yöntemlerinde farklılıklar, tutarsızlıklar, eksiklikler vb. fark edilmiş ve buna bağlı olarak araştırmacılar arasında yöntem birliği oluşması yönünde görüşler ortaya atılmıştır. M. Fuat Köprülü'nün Türk Edebiyatı Tarihinde Usul, Ahmet Ateş'in Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı tevârîh-i mülûk-i âl-i Osmân münasebeti ile), Ali Nihat Tarlan'ın Metinler Şerhi'ne Dair ve Metin Tamiri adlı çalışmalarıyla başlayan yöntem teklifleri, 2000'li yıllardan sonra neşredilen bazı eserlerle ortak bir paydada toplanmaya başlamıştır. Selami Ece'nin Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri adlı eseriyle önemli bir merhaleye ulaşan bu minvaldeki çalışmaların en günceli Berat Açıl, Sadık Yazar, Kadir Turgut ve Özgür Kavak'ın yayınladıkları Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin) adlı çalışmadır.

Osmanlıda matbaanın kullanımından önceki metinler ekseriyetle müellif tarafından kaleme alınan kaynak nüsha veya bu nüshadan çoğaltılmış istinsahlar esas alınarak çoğaltıldığı için müellif ve müstensihlerin kimlikleri zaman zaman birbirine karıştırılmıştır. Müellifler, kendi eserlerinin ilerleyen zamanlarda başkalarına mal edilmemesi veya başkaları tarafından intihal edilmemesi amacıyla bazen eserlerin dibace, mukaddime, sebab-i telif, hâtime vb. bölümlerinde; kendi kimlikleri, asıl adları, mahlasları, doğum tarihleri, yaşadıkları dönemler, aileleri, eğitimleri, eserlerinin isimleri vb. hususlar hakkında bilgi vermişlerdir. Ancak bazı eserlerde söz konusu hususlar hakkında herhangi bir bilgilendirmede bulunulmamıştır. Müellifin kimliğine veya eserinin ismine dair herhangi bir bilgi bulunmayan eserlerde bazen metin içindeki birtakım karineler yoluyla sonuçlara varmak mümkün olur. Bu karineler, müellifin yaşadığı zaman dilimi, ailesi, eğitimi, mesleği, gezip gördüğü yerler, arkadaşları ve

eserlerini tespit etmeye; müellifin biyografisinde daha önce yer almayan hususların ortaya çıkarılmasına katkı sağlayan unsurlardır. Ayrıca karineler, bazı kaynaklarda yer alan eksiklik ve yanlışlıkların da düzeltilmesine katkıda bulunur.

Yukarıda değinilenler ışığında iki kısımdan oluşan çalışmamızın birinci kısmında; müellifin ismi, hayatı, memleketi, eğitim seviyesi, telif ettiği eserleri vb. hakkında doğrudan bilgi verilmeyip metin içindeki birtakım karinelere hareketle bu hususların tespit edildiği çalışmalardan hareketle karineler üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda karinelerin müelliflerin biyografilerine katkısı ve tarih düşürmeler vasıtasıyla sunulan karinelere de değinilecektir. İkinci kısımda ise bazı kaynaklarda tekrar edilegelen eksiklik ve yanlışlıkların karineler eşliğinde tashih edildiği çalışmalardan bahsedilerek metin incelemelerinde karinelerin önemine işaret edilecektir.

Çalışmamızda zikredilen misaller haricinde konuyla alakalı başka araştırma ve çalışmalar elbette mevcuttur. Bu minvaldeki bütün çalışmalara değinmek, çalışmamızın sınırını aşacağından sınırlama yapmak mecburiyetinde kaldık. Maksudumuz konunun önemine işaret ederek bundan sonraki çalışmalarda karinelerin göz önünde bulundurulmasına bir nebze de olsa katkıda bulunmaktır.

1. Bir Metnin Müellifi veya Eserinin Tespitinde Karinelerin Yeri ve Önemi

Klasik Türk edebiyatı geleneğinde maddi karşılık elde etmek amacıyla devlet adamlarına sunulan metinlerin müellifleri, eserlerin giriş veya sonuç kısımlarında genellikle açık bir şekilde kimliklerini bildirmişlerdir. Ancak herhangi bir maddi gayeyle yazılmayan metinlerde müellif, bazen kimliğini bildirirken bazen konuyla alakalı herhangi bir kayda yer vermemiştir. Müellifin kimliği ile ilgili herhangi bir kayda yer verilmeyen eserlerde metin içindeki bazı karinelere başvurarak metnin müellifi, müellifin yaşadığı zaman dilimi, eserin yazılış tarihi vb. hususları tayin etmek bazen mümkündür. Aşağıda müellif tarafından doğrudan herhangi bir bilgi verilmeyip metin içindeki bazı karinelere hareketle bu hususların tespitinin yapıldığı çalışmalar ve ilgili tespitlere değinilmiştir.

Sadık Yazar, kendisinden önce üç ayrı çalışmada üzerinde durulan ve her üç çalışmada da müellifin kimliğinin saptanamadığı Fetihnâme-i Kıbrıs adlı eserin müellifini bazı karineler vasıtasıyla tespit etmiştir. Yazar, eserin 1570-71 olan telif yılını esas alarak tezkirelerde 16. yüzyılda yaşadığı belirtilen beş şair tespit etmiş ve bunlardan üçünü, eserin telif tarihiyle uyuşmadığı gerekçesiyle elemiştir. Geriye; eserin müellifi olması muhtemel iki isim kalmıştır. Bu kişiler, Eğirdirli Seyyid Şerifi Mehmed Efendi (16. yy.) ile onun oğlu Şerif Mehmed

(Şerîfizâde)(1553-1631)'dir. Yazar, eserin Eğirdirli Seyyid Şerîfi Mehmed'e aidiyetini gerek Fetihnâme-i Kıbrıs'ın satır aralarındaki ipuçlarından gerekse onun bu eseriyle diğer eserlerindeki ortak parçalardan hareketle ispat etmiştir. Yazar'a göre Seyyid Mehmed'in oğlu olan Şerîfizâde'nin 1570'li yılların başında 17-18 yaşlarında olduğunun bilinmesi, onun bu eserin yazarı olma ihtimalini azaltmaktadır. Yine Fetihnâme-i Kıbrıs'ın bir yerinde müellifin günlük otuz akçe karşılığında Menzile'de çalıştığını bildirmesini de 17 yaşlarında olup muhtemelen tahsilini daha bitirmemiş olan Şerîfizâde'nin, bu eserin yazarı olamayacağını delillerinden saymıştır (2007a, s. 186-187). Yazar'ı, eserin müellifi olarak Seyyid Şerîfi Mehmed Efendi'ye sevk eden asıl saik, Fetihnâme-i Kıbrıs ile müellifin diğer eserlerindeki ortak parçalardır. Fetihnâme-i Kıbrıs ile Hilye ve Divan'ındaki manzum ve mensur ortak parçaları misal getiren Yazar, her üç eserin de Şerîfi Mehmed Efendi tarafından kaleme alındığını ortaya koymuştur. Yazar, aynı müellifin Hilye (2007b, s. 1037) ile Şevâhidü'ş-Şühedâ (2009, s. 1071-1073) adlı eserleri üzerine yaptığı iki ayrı çalışmada da eserlerin Eğirdirli Şerîfi'ye ait olduğunu ispatlamak amacıyla metinler arasındaki ortak parçaları örnek göstermiştir. Yazar'ın müellifi hakkında soru işaretleri bulunan eserlerin tespitinde izlediği bu yöntem, klasik Türk edebiyatı metin incelemelerinde karinelerin son derece önemli bir işlevi haiz olduğunu göstermektedir. Özellikle birden fazla eseri tespit edilmiş müelliflerin eserlerindeki ortak veya benzer kısımlar, araştırmacılar için kıymetli birer karine mesabesinde dir.

Muslihiddîn Gırnatevî (17. yy.)'nin Kitâbu'l-Fusûl fi Tercemeti Hasâisi'r-Resûl adlı eseri hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Gırnatevî'nin bu eseri, Süyûtî'nin Hz. Peygamber'in olağanüstü özelliklerine dair rivayetleri derlediği Hasâisü'l-Kübâ adlı eserinin Abdülmecîd Sivâsî tarafından yapılan telhîsinin (özetinin) tercümesidir. Bu eserle alakalı şimdilik kaynaklarda yeterli ve doyurucu bilgiye ulaşılamamıştır. Bu eserin şimdiye kadar tespit edilen tek nüshası, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Nuruosmaniye 799 numarada kayıtlıdır. Söz konusu yazma eser katalogunda yalnızca eserin ismi ve müellifi zikredilmiştir. Yine aynı şekilde -doğrudan çalışmasıyla alakalı olmaması hasebiyle- Sadık Yazar'ın çalışmasında da yalnızca müellifin ve eserin ismi zikredilmiştir (2011, s. 1136). Mücahit Kaçar da Gırnatevî'nin başka bir eserini tanıttığı makalesinde bu eserin ismine yer vermiştir. Kaçar'ın çalışmasında eserin başlığındaki Tercemeti Hasâisi'r-Resûl ibaresinden hareketle bu eser, Süyûtî'nin Hasâisü'l-Kübâ'sının tercümesi olarak kaydedilmiştir (2017, s. 58). Şimdiye kadar eserle alakalı kaynaklardaki bilgiler bununla sınırlıdır. Metindeki bazı karineler takip edildiğinde Gırnatevî'nin bu eserinin; doğrudan Süyûtî'nin değil, Abdülmecîd Sivâsî (1563-

1639)'nin Süyûtî'nin eseri üzerine yazdığı telhîsin tercümesi olduğu anlaşılmaktadır. Gırnatevî, eserin giriş kısmında kendisinin hocası Abdülmecîd Sivâsî'nin; bir derste Süyûtî'nin eserinin gereksiz detaylar ve tekrarlar içerdiğini, dolayısıyla özetlenmesinin okuyucuya daha kolaylık sağlayacağını söylediğini vurgulamıştır (Muslihiddîn Gırnatevî, Nuruosmaniye 799, vr. 2a). Devamında söz konusu eserin özetlendiği, Arapça olması hasebiyle bu özetten herkesin yararlanamadığı; bunun üzerine hocası Abdülmecîd Sivâsî'den eseri Türkçeye tercüme etmek için izin istediği ve hocasının da eseri tercüme etmesi konusunda kendisine ruhsat verdiğini bildirmiştir (Muslihiddîn Gırnatevî, Nuruosmaniye 799, vr. 20-2b). Ancak söz konusu kısımda bu özetin doğrudan Abdülmecîd Sivâsî tarafından yapıldığı ile ilgili bir ifadeye yer verilmemiştir. Fakat eserin tercümesi hususunda Abdülmecîd Sivâsî'den izin istenmesi, eserin ona ait olabileceğinin önemli göstergelerindedir. Abdülmecîd Sivâsî'nin söz konusu eserinin şimdiye kadar herhangi bir nüshası tespit edilemediğinden, elimizdeki tercümeyi onunla mukayese etme imkânı şimdilik bulunmamaktadır. Bunun için Gırnatevî'nin eserindeki bazı karineler üzerinden kaynak metni tespit etmek gerekmektedir. Öncelikle Gırnatevî'nin eserinin doğrudan Hasâisü'l-Kübrâ'nın tercümesi olmadığı, metindeki şu cümlelerden anlaşılmaktadır: “Mutavvel hasâisinde İmam Süyûtî yazar ki ...” (Muslihiddîn Gırnatevî, Nuruosmaniye 799, vr. 32a); “Malûm ki bu kitâb mulahasdur” (Muslihiddîn Gırnatevî, Nuruosmaniye 799, vr. 64b); “Mufassalda yoklana ziyade tafsîl isteyen” (Muslihiddîn Gırnatevî, Nuruosmaniye 799, vr. 77b); “Buna benzer kıssa çokdur mufassal hasâisinde” (Muslihiddîn Gırnatevî, Nuruosmaniye 799, vr. 83a). Bu cümleler, Hasâisü'l-Kübrâ'nın geniş ve tafsilatlı olup mütercimim tercümesini yaptığı eserin, Hasâis'in özeti olduğunu göstermektedir. Bu eserin Abdülmecîd Sivâsî'nin telhîsinin tercümesi olduğu, metindeki bazı karinelere hareketle tespit edilmiştir. Gırnatevî, eserin giriş kısmında hocası Abdülmecîd Sivâsî'yi tanıtırken onun için “seyyidnâ (seyyidimiz)” ve “şeyhunâ (şeyhimiz)” ifadelerini kullanmıştır. Eserin muhtelif yerlerinde telhîs sahibinden bahsedilirken de bu veya buna benzer ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelerin geçtiği yerler şu şekildedir: “Ammâ sâhib-i telhîs şeyhunâ kuddise sırruhu'l-azîz eyidür...” (Muslihiddîn Gırnatevî, Nuruosmaniye 799, vr. 166b); “Sâhib-i telhîs azîzimüz kuddise sırruhu eyidür ki ...” (Muslihiddîn Gırnatevî, Nuruosmaniye 799, vr. 193b). Gırnatevî'nin hem Abdülmecîd Sivâsî'ye tanıtırken kullandığı sıfatları telhîs sahibinden bahsederken kullanması hem de eseri tercüme etmesi için ondan izin istemesi, telhîs sahibinin Abdülmecîd Sivâsî olduğunu göstermektedir.

Hande Meliha İçaçan, Abdurrahman el-Cebertî (1753-1825)'nin Mazharu't-Takdîs adlı eseri üzerine Târîh-i Mısır adıyla yazılan tercümenin mütercimini, karinelere dayanarak tespit etmeye

çalışmıştır. İçaçan, bazı kaynaklarda eserin mütercimi olarak hekimbaşılık görevinde bulunan Mustafa Behçet Efendi (1774-1834)'nin bazısında Mütercim Âsım (1755[?]-1819)'ın bazısında ise iki müstakil tercüme yazarları olarak hem Mustafa Behçet hem de Mütercim Âsım'ın isimlerinin zikredildiğini dile getirmiştir. Ayrıca kimi kaynaklarda eseri öncelikle Mütercim Âsım'ın Türkçeye çevirdiği, akabinde ise Mustafa Behçet tarafından birtakım ekleme ve düzeltmelerle eserin yeniden yazıldığı şeklinde kayıtların da bulunduğunu bildirmiştir (2021, s. 40). İçaçan, eser üzerine yaptığı tetkikat sonucu bu ihtimallerin bazısını elemiştir. Bu ihtimallerden; eserin iki farklı mütercime ait olması hususu, mevcut nüshaların mukayesesi sonucu elenmiştir. Araştırmacı, ufak tefek kelime farklılıkları haricinde nüshalar arasında herhangi bir fark bulunmadığını, dolayısıyla eserin tek bir mütercim kaleminden çıktığını dile getirmiştir. İçaçan, Mustafa Behçet'in Mütercim Âsım'ın tercümesine birtakım düzeltme veya eklemeler yaparak eserini vücuda getirdiğine dair görüşe de katılmamaktadır. Bu görüşünü eserde konuyla alakalı hiçbir kayıt bulunmaması ve mevcut nüshalar arasında bu minvalde bir fark olmamasına dayandırmıştır. İçaçan, eserin Mütercim Âsım'a aidiyetine dair hiçbir karine bulunmadığını; bunun aksine giriş kısmındaki "... bu abd-i kalîlü'l-bîdâ'a reîsü'l-etibbâ Mustafa Behçet dâîleri ..." cümlesinde görüldüğü üzere Mustafa Behçet'in isminin zikredildiğini; dolayısıyla eserin ona ait olduğunu bildirmiştir. Bunun yanı sıra Şânîzâde Târîhi'nin bir nüshası arasında Cevdet Paşa tarafından yazıldığı tahmin edilen bir notta; Behçet Efendi'nin Târîh-i Cebertî'yi Türkçeye tercüme ettiğinin bildirildiğinden bahsedilmiştir. Bu nota da çalışmasında yer veren İçaçan, burada sıralanan karinelere hareketle söz konusu tercümenin büyük ihtimalle Mustafa Behçet Efendi'ye ait olduğunu dile getirmiştir (2020, s. 40-43).

Bir müellifin kendi eserleri veya başka müelliflerin eserlerindeki karineler, müellifle ilgili daha önce gözden kaçan bazı hususların fark edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu konuda Özer Şenödeyici ve Sadık Yazar'ın Nef'î ve Balıkesirli Râsih'in biyografilerinde yer almayan hususlara değindikleri çalışmaları önemli misallerdendir. Özer Şenödeyici'nin Nesîmî'nin biyografisinde zikredilen mahlaslar üzerine kaleme aldığı makalesi de konuyla alakalı son derece kıymetli çalışmalardandır.

Özer Şenödeyici, Nef'î Dîvânı'nda yer alan bir kasidedeki karinelere hareketle şairin biyografisi ile ilgili daha önceki araştırmacılar tarafından gözden kaçırılmış iki hususa dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki, şairin biyografisine Mısır serüveninin araştırılarak eklenmesi; ikincisi ise doğum tarihi meselesinin yeniden araştırılmasıdır. Kaynaklarda Nef'î'nin doğum yılı konusunda çoğunlukla 1572 yılı üzerinde ittifak sağlanmıştır (Şenödeyici, 2007, s. 181-182).

Şenödeyici, öncelikle söz konusu kasidenin Nefî'ye aidiyetini sorgulamıştır. Bu kısımda, bahsedilen kasideyi dil ve üslup özellikleri açısından Nefî'nin diğer şiirleri ile mukayese etmiş ve kasidenin Nefî'ye aidiyeti konusunda bir şüphe kalmadığı sonucuna varmıştır (2007, s. 190). Nefî'nin mevzubahis kasidesi, İbrâhim Paşa olarak anılan bir zatın Mısır'a teşrifi vesilesiyle yazılmıştır. Şenödeyici, kasidedeki bazı beyitlerin şairin kasideyi Mısır'da yazdığını gösterdiğini dile getirmiştir. Ancak kaynaklarda Nefî'nin ömrünün bir döneminde Mısır'da bulunduğu dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. İşte Şenödeyici, birtakım karineleri esas alarak şairin biyografisinde yer almayan bu hususu irdelemiş ve bu konuda bazı sonuçlara ulaşmıştır. Araştırmacı, kasidede bahsedilen İbrâhim Paşa'nın kaynaklardaki karinelere hareketle Damat İbrâhim Paşa olduğu tahminini yürütmüş ve çalışmasının geri kalanının iskeletini bunun üzerine kurmuştur (2007, s. 193). Damat İbrâhim Paşa'nın Mısır'a vali olarak atandığı tarih, 1583'tür (Aykut, 1993, s. 440). Şenödeyici, "İbrahim Paşa'nın Mısır'a vali olarak atandığı zaman (1583) Nefî'nin orada bulunduğu, şiirde bahsi geçen ibarelerden hareketle açık bir şekilde görülebilmektedir." (2007, s. 195) dedikten sonra Nefî'nin biyografisinin, bahsedilen kaside ile örtüşmeyen bazı bilgiler içerdiğine dikkat çekmiştir. Şenödeyici'nin burada dikkat çektiği asıl mesele, kaynaklarda 1572 olarak gösterilen Nefî'nin doğum yılının doğru olmama ihtimalidir. Damat İbrâhim Paşa'nın 1583 yılında Mısır'a vali olarak atanmasının kesin olarak bilinmesi ve Nefî Divânı'ndaki söz konusu şiirin Mısır'da yazıldığını gösteren deliller, şairin 10 yaşlarında bu kasideyi kaleme aldığını göstermektedir. Şenödeyici, bunun mümkün olamayacağını vurgulayarak konunun kapsamlı bir şekilde araştırılması gerekliliğine dikkat çekmiştir (2007, s. 195). Metindeki karineler esas alınarak hazırlanan Şenödeyici'nin çalışması, meşhur şairlerimizden Nefî'nin hem doğum yılının tekrar gözden geçirilmesi ihtiyacını ortaya koymuş hem de gerekli tetkikat yapılarak şairin Mısır serüveninin de biyografisine eklenmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir.

Sadık Yazar, müellifin bizzat kendisi tarafından bildirilen hususlar ve metindeki bazı karineler eşliğinde Balıkesirli Râsîh ([?]-1731)'in biyografisine önemli katkılarda bulunmuştur. Yazar, evvela söz konusu şairle ilgili kaynaklardaki eksik veya hatalı bilgiler üzerinde durmuş, ardından müellifin eserlerindeki muhtelif karineleri esas alarak onun hayatı ve eserlerine dair daha önce kaynaklarda rastlanılmayan tespitlerde bulunmuştur. Yazar, metinler arası göndermeler ve ortak ifadelerden hareketle Râsîh'in sekiz eserinin varlığını ispatlamıştır. Bu sekiz eserden bazısının nüshasına ulaşamamış olursa da müellifin Bülğatü'l-Ahbâb adlı eserinde hem adlarının doğrudan anılması hem de onlardan yapılan alıntılar, söz konusu eserlerin ona ait olduğunu göstermektedir. Yazar'ın bu eserleri Râsîh'e ait olarak göstermesinin

en önemli karinesi, müellifin kendisini tanıtırken “bu abd-i hakîr ü âciz-i pür-taksîr Râsih Ahmed bin Sinân Paşa bin Mehmed Paşa/bu fakîr ü hakîr Râsih Ahmed-i pür-taksîr” minvalinde kurduğu cümleler ve Dîvânçe-i Tevârîh ile Bülğâtü’l-Ahbâb adlı eserlerinde diğer eserlerine yaptığı göndermelerdir. Bülğâtü’l-Ahbâb adlı eserinden hareketle Râsih’in şeceresi Sinân Paşa b. Mehmed Paşa b. Hasan Paşa b. Ömer Paşa şeklindedir. Müellif, kendisinin muabbir (rüya tabircisi) olduğunu, köklü bir aristokrat aileden geldiğini, babasının kendisini üç hoca nezaretinde eğittiğini bildirdikten sonra bazı hocalarının isimleri ile aile bireyleri hakkında bilgi vermiştir (2020, s. 664-665). Bu bilgiler, onunla ilgili biyografik kaynaklarda yer almamaktadır. Yazar’ın metinlerdeki karineleri kullanarak vücuda getirdiği bu çalışmasıyla; Balıkesirli Râsih’in biyografisinde hem tercüme-i hâli hem de eserleri hakkında yer almayan birçok bilginin gün yüzüne çıkarılması sağlanmıştır. Böylece müellifin biyografisine önemli bir oranda katkı yapılmıştır.

Özer Şenödeyici, başka bir çalışmasında 14. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli temsilcilerinden Nesîmî’nin biyografisine yansıyan mahlaslar problemi üzerinde durmuş ve karineler eşliğinde kıymetli tekliflerde bulunmuştur. Nesîmî ile ilgili kaynaklarda yer alan mahaslardan Seyyid, Seyyid Nesîmî, Hâşimî, Şirâzî, Na’îmî ve İmâd gibi mahlasların çok zayıf karinelere dayandırılarak Nesîmî’ye mal edildiğini bildiren Şenödeyici, gerek şairin müntesibi olduğu Hurûfilik düşüncesi bağlamında gerekse mevcut divan nüshalarındaki karineler eşliğinde şairin Nesîmî ve Hüseyinî mahlaslarını kullandığını tespit etmiştir (2013, s. 192). Yukarıda sayılan diğer mahlasların şair tarafından kullanıldığını gösteren kuvvetli karineler olmadığını belirten Şenödeyici, Nesîmî’nin yanı sıra Hüseyinî mahlasının da ona ait olabileceği hususuna şu karinelere dayanarak ulaşmıştır: “İhtimaller, veriler ve iddialar değerlendirildiğinde; şairin eski eserlerde bu adla anılması, azımsanmayacak sayıda divan nüshasından Hüseyinî mahlası taşıyan şiirlerin bulunması ve ilgili künyenin şair tarafından kullanıldığını haber veren serlevhaların mevcudiyeti kuvvetli deliller olarak öne çıkmaktadır. Geline nokta Nesîmî ile Hüseyinî’nin vezin açısından da örtüşmeleri, bir başka kanıt olarak öne sürülebilir. Şair, mahlas değişikliğinin vezni bozması için, diğerinin yerine kolaylıkla yerleştirilebilecek bir mahlası tercih etmiş olabilir” (2013, s. 180). Bazı karinelere yola çıkılarak kaleme alınan Şenödeyici’nin bu çalışmasıyla; Nesîmî’nin mahlaslarına dair biyografik kaynaklardaki bilgi kirliliğine dikkat çekilmiş ve onun biyografisinde olması gereken kuvvetle muhtemel iki mahlasa işaret edilmiştir.

Klasik Türk edebiyatı metin incelemelerinde göz ardı edilmemesi gereken hususlardan biri de tarih düşürmelerdir. Bu tarih düşürmeler sayesinde kaynaklarda bulunmayan birçok bilgiye

ulaşmak mümkündür. Bir eserin telif tarihi veya bir müellifin eserlerinin kronolojisinin tespitinde dibace, mukaddime, sebab-i telif, hâtıme bölümleri ile zahriye ve ferağ kayıtlarının yanı sıra tarih düşürmeler de veri sağlamaları dolayısıyla önemli bir işlevi haizdir. Padişahların tahta çıkışı, devlet erkânının tayin ve azilleri, doğum ve ölümler, sünnetler, düğünler, savaşlar, doğal afetler, çeşitli yapıların inşaları, eserlerin tamamlanışı veya beyit sayıları, tebrik ve kutlamalar, seyahatler vb. birçok konuyla alakalı düşülen tarihler, konuyla ilgilenen araştırmacılara çeşitli karineler sunmaktadır. Dolayısıyla gerek müellif tarafından doğrudan tarih düşüldüğü belirtilen gerekse birtakım imalarla tarih düşüldüğü anlaşılan ifadeler, klasik Türk edebiyatı metin incelemelerinde üzerinde durulması gereken karinelere dir.

Osmanlı Devleti'nde hekimbaşılık vazifesinde bulunan Sakızlı İsâ Efendi ([?]-1649)'nin şimdiye kadar üç eseri tespit edilmiştir. Bu eserler; Nizâmü'l-Edviye, Ma'denü'l-Bâh ve Devâ-i Emrâz'dır. Bunlardan yalnızca Devâ'-i Emrâz adlı eserin telif tarihi bilinmektedir ki bu da eserin mukaddime kısmındaki tarih düşürme beytiyle mümkün olmuştur. Söz konusu tarih düşürme beyti şu şekildedir: "Tâ ki şöhret bula bu nâma kitâb / Oldı târîh-i Devâ-i Emrâz". Bu beyitteki Devâ'-i Emrâz ifadesinin harflerinin ebcet değeri 1054'tür. Bu da eserin hicri 1054 (miladi 1644) yılında telif edildiğini göstermektedir (Akdağ, 2021, s. 64). Devâ'-i Emrâz, aynı zamanda müellifin tespit edilen üç eserinden kronolojik olarak en son telif ettiği eseridir. Bunu da eserin muhtelif yerlerinde diğer iki eserine yapılan göndermelerden anlamak mümkün olmuştur (Akdağ, 2021, s. 53-54). Dolayısıyla Devâ'-i Emrâz'ın tarih düşürme vasıtasıyla 1644 yılında yazıldığı bilindiğine göre diğer iki eserin 1644 yılından önceki bir zaman diliminde kaleme alındığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Böylece eserdeki tarih düşürme beyti ve diğer iki eserine yapılan göndermeler, araştırmacılar için iki önemli karine işlevi görmektedir.

Kaynaklarda hayatı hakkında herhangi bir bilgi tespit edilemeyen Bursalı İbrâhim Râzî (1761-62-[?])'nin hayatıyla ilgili birçok bilgi, divanındaki tarih manzumelerinden hareketle elde edilmiştir. Şairin divanındaki 51 tarih manzumesi, gerek 1787-1833 yılları arasındaki tarihî, siyasî, sosyal vb. birçok meselenin aydınlığa kavuşması gerekse onun hayatıyla ilgili içerdiği bilgiler açısından son derece kıymetlidir. Bu manzumelerde şair, çocuklarının isimleri ve dünyaya geliş tarihleri, kızı ve eşinin vefat tarihi, ilk eşinin vefatı sonrası ikinci evliliği ve bu evlilikten doğan çocuğunun doğum yılı, hangi yılda hangi memlekete gittiği, atandığı resmi görevin yılı vb. hususlar hakkında tarih düşmüştür (Elaldı, 2019, s. 390-392). Ayrıca birçok olaya yazdığı tarihler münasebetiyle 70 yaşına kadar yaşadığının bilinmesi de şairin kişisel yaşamı ile ilgili önemli bir karinedir. Bu tarih manzumelerindeki karineler, şairin hayatının kronolojisinin çıkarılarak edebiyat tarihlerinde yerini almasına katkı sağlamıştır. Şairin; Bursa,

Eyüp, Bafra ve Bolu'daki bazı yapıların inşa veya onarım tarihlerine, inşa eden veya onaran kişilerin adlarına, yapıların onarılan kısımlarına vb. yazdığı tarihler ise mimarlık tarihi açısından kaynaklardaki bilgilerin teyidinde veya kaynaklarda bulunmayan bazı bilgilerin tespitine katkı mahiyetindedir (Elaldı, 2019, s. 393).

Klasik Türk edebiyatında tarih düşürme deyince akla ilk gelen şairlerden biri, Adanalı Sürûrî (1752-1814)'dir. Tarih düşürme sanatının mümtaz şahsiyetlerinden olan Sürûrî, şahit olduğu veya tecrübe ettiği birçok olaya tarih düşerek hayat serencamının kronolojisinin oluşturulmasına bizzat kendisi katkıda bulunmuştur. Şair, 1773 yılında Adana'da veba hastalığından vefat eden 6 gencin ölümü, kendisinin ilk mahlası olan Hüznî'yi mahlas olarak seçmesi, Adana'dan İstanbul'a gelişi, İstanbul'a gelişiyle Hüznî mahlasını bırakıp yerine Sürûrî mahlasını kullanmaya başlaması, Şeyhülislâm Es'ad-zâde Muhammed Şerîf Efendi'ye mülazım olması, Anadolu sadareti kaleminden kadılığa geçişi, evliliği, Yenipazar kadılığına nakledilmesi, Neşât-engîz adlı divanının tertibi, kahveye tövbe edişi, kedisinin ölümü vb. birçok husus hakkında tarih düşmüştür (Canım, 2009, s. 105-120). Sürûrî'nin söz konusu şiirleri, onun hayatı ile ilgili kaynaklarda yer almayan birçok hususun aydınlanmasına katkı sağlayan önemli karinelerdir. Sürûrî, kendi hayatının yanı sıra devlet erkânı ile ilgili de çok sayıda tarih düşme şiiri yazmıştır. Bu husus, Sürûrî'nin yaşadığı dönemdeki birçok tarihî olay hakkında önemli veriler sunmaktadır.

2. Müellif ya da Eseriyle Alakalı Kaynaklardaki Eksiklik veya Yanlışlıkların Tashihinde Karinelerin Önemi

Bazı eserlere dair yazma eser kataloglarında veya kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakta iken bazı eserler hakkındaki bilgilerde ise eksiklik veya yanlışlıklar söz konusu olabilmektedir. Eksiklik veya yanlışlıklar, çoğunlukla eserin ismi, konusu, müellifi, müstensihî, telif veya istinsah tarihi vb. hususlar hakkındadır. Bu tarz eksiklikleri, metindeki karineleri takip ederek gidermek mümkündür. Böylece metinlerin muhtelif yerlerindeki karinelerin kaynaklarda tekrar edilegelen bazı yanlışlıkların düzeltilmesine imkân sağladığı görülmektedir. Bu hususlar, metin incelemelerinde karinelerin aslında çok önemli bir işleve sahip olduğunun kanıtıdır. Bu konuyla alakalı en dikkate değer örnekler, 14 ve 15. yüzyıl metinleri ile ilgili yapılan yanlışlıklarda göze çarpmaktadır. Bunlardan biri, İskendernâme'nin müellifi Germiyanlı Ahmedî (1334/35 [?]-1412/13)'ye atfedilen Yûsuf u Zelîhâ ile Esrârname Tercümesi adlı eserlerle ilgili isnattır.

Latîfî ([?]-1582), tezkiresinin Likâî bahsinde şairin; Ahmedî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına bir nazire yazdığından söz etmiştir (İsen, 1999, s. 289). Ancak Ahmedî'nin kimliği ile ilgili herhangi bir ipucu vermemiştir. Bursalı Mehmed Tâhir, Sadettin Nüzhet Ergun, Agâh Sırrı Levend, İsmail

Hikmet Ertaylan, Mehmet Akalın gibi edebiyat tarihçileri ve araştırmacılar, Latîfi'nin bu cümlesinden hareketle Germiyanlı Ahmedî'nin eserleri arasında Yûsuf u Zelîhâ veya Esrârname Tercümesi'ni de anmışlardır. Bu yanlışa ilk defa dikkat çeken kişi Fuat Köprülü'dür. Köprülü, kendi özel kütüphanesinde Esrârname Tercümesi'nin bir nüshasının bulunduğunu ve bu nüshada eserin 880 (1475/6) yılında telif edildiğinin belirtildiği; dolayısıyla eserin 1412/3 yılında vefat eden Germiyanlı Ahmedî'ye ait olamayacağını ileri sürmüştür (1978, s. 220). Germiyanlı Ahmedî'nin İskendernâme'sinin tıpkıbasımını yayınlayan İsmail Ünver de Esrârname Tercümesi'ni Germiyanlı Ahmedî'nin eserleri arasında zikretmiş; ancak Köprülü'nün konuyla ilgili uyarısına da yer vermiştir (1983, s. 6). Kaynaklarda bahsedilen eserlerin Germiyanlı Ahmedî'ye atfedilmesi ile ilgili yanlışlık, metindeki birtakım karinelere hareketle Nihat Azamat tarafından düzeltilmiştir. Azamat, Yûsuf u Zelîhâ'nın "Hoş nizâmdaydı âlem serteser/ Nevbet-i Ya'kûb Hân idi meger" beytiyle başlayan kısmını delil göstererek bu eserin 1478-1490 yılları arasında Akkoyunlu Devleti'ne hükümdarlık yapan Yakup Han zamanında kaleme alındığını; eserin ilerleyen kısımlarında şairin, Musullu beylerinden Halîl Bey'in isteği üzerine bu eseri kaleme aldığını belirttiğini; Halîl Bey'in ise Akkoyunlu kaynaklarında Sûfî Halîl olarak zikredilen Akkoyunluların Musullu boyunun reislerinden olduğunu dile getirmiştir (1988, s. 351-353). Azamat, yine metindeki karinelere hareketle Esrârname Tercümesi'nin de Germiyanlı Ahmedî'ye ait olamayacağını ortaya koymuştur. Azamat'ın sunduğu karinelere biri, eserin mevcut nüshalarının birçoğunda yer alan ve Köprülü'nün de belirttiği 880 (1475/6) tarihidir. Aynı şekilde bu tarihi ihtiva eden nüshaların son kısmında eserin Tebriz'de yazıldığını dile getiren beyitler de mevcuttur. Eserin Germiyanlı Ahmedî'ye ait olduğunu ileri süren araştırmacılar, bu beyitlerin müstensihler tarafından eserin sonuna ilave edilmiş olabileceğini dile getirerek iddialarına dayanak oluşturmuşlardır. Azamat'ın diğer karinesi ise Esrârname Tercümesi'nin bütün nüshalarında eserin Halîl Bey için yazıldığını gösteren beyitlerin varlığıdır. Söz konusu Halîl Bey, yukarıda değinilen Akkoyunlu Devleti'nin Musullu boyunun reislerinden Sûfî Halîl'dir. Netice olarak Azamat, burada bahsedilen karinelere hareketle her iki eserin de İskendernâme sahibi Ahmedî'ye ait olmayıp Akkoyunlu Ahmedî adında başka bir müellife ait olduğunu dile getirmiştir (1988, s. 358-361). Azamat'ın ortaya koyduğu karinelere, söz konusu eserlerin Germiyanlı Ahmedî'nin ölümünden yaklaşık 70 yıl sonra kaleme alındığını göstermektedir. Bu durum, bu eserlerin Germiyanlı Ahmedî hâricinde biri tarafından kaleme alındığını açıkça ortaya koymaktadır.

Yine 14. yüzyılda kaleme alındığı kesin olarak bilinen Kıssa-i Yûsuf adlı eserin müellifi ile ilgili de kaynaklarda tekrar edilegelen bir yanlışlık, 2018 yılında Sadık Yazar tarafından eserin

yeni keşfedilen bir nüshasındaki karineler esas alınarak düzeltilmiştir. Bu eserin şimdiye kadar -Yazar'ın tespit ettiği nüshayla birlikte- toplam 3 nüshası bulunmaktadır. Eldeki her üç nüshada da eserin hicri 768 (miladi 1366/7) yılında telif edildiği sabittir. Bu eserle alakalı temel sorun, eserin müellifi üzerinde ortaya çıkmıştır. Eserin daha önce tespit edilen iki nüshası üzerinde müstakil çalışmalarda bulunan Leyla Karahan, Gülçin Kocaengin ve Nuran Özyiğit gibi araştırmacılar; eseri, Erzurumlu Darîr'e atfetmişlerdir (Yazar, 2018, s. 703). Bu araştırmacılardan Gülçin Kocaengin eseri niçin Darîr'e atfettiği hususuyla alakalı herhangi bir bilgilendirmede bulunmamıştır. Leyla Karahan, metinde "darîr" kelimesinin geçtiği iki beyti esas alarak eseri Erzurumlu Darîr'e atfetmiştir. Ancak Karahan, "Darîr" mahlasının bu eserle Darîr'in diğer eserlerindeki kullanımı arasında bir farklılık olduğunu da vurgulamıştır. Darîr'in Sîretü'n-Nebî'sini neşreden Esra Egüz ise Kıssa-i Yûsuf ile Darîr'in diğer eserleri arasında birtakım kıyaslamalar yaparak Kıssa-i Yûsuf'un Darîr'e atfedilmesi hususuna şüpheyle yaklaşmıştır (2013, s. 59). Cezayir Milli Kütüphanesi'nde tespit ettiği nüsha sonucu konuyla alakalı çok titiz bir araştırma yapan Sadık Yazar, daha önceki araştırmacılar tarafından Erzurumlu Darîr'e atfedilen nüshalar ile yeni tespit ettiği nüshayı karşılaştırmış ve her üç nüshanın da ufak tefek farklılık veya eksiklikler haricinde aynı eserin nüshaları olduğunu tespit etmiştir. Yazar, daha önce Erzurumlu Darîr'e atfedilen bu eserin Yûsuf-ı Meddâh'a ait olduğunu metindeki bazı karineler ışığında ispatlayarak konuyla ilgili yanlışlığın düzeltilmesini sağlamıştır. Yazar, karinelerini dört maddede sıralamıştır. Bunlardan ilki ve en önemlisi eserin iki farklı beytinde geçen Şâdi Meddâh ismi veya mahlasıdır. Bu mahlasın geçtiği beyitler, Kocaengin ve Karahan'ın üzerinde çalıştıkları nüshalarda da bulunmasına rağmen müstensihin bozması sonucu olsa gerek "şâzını meddâh" ve "şâh-ı meddâh" şekillerinde yer almaktadır (Yazar, 2018, s. 711). Yazar, Yûsuf-ı Meddâh'ın Maktel-i Hüseyin adlı eserinde de Şâdi Meddâh ismi veya mahlasının aynı şekilde kullandığını örnek beyitlerle göstermiştir (2018, s. 698). Bunun yanı sıra müellifin Kıssa-i Yûsuf ile Maktel-i Hüseyin adlı eserlerindeki ortak beyitleri de okuyucuya sunmuştur (Yazar, 2018, s. 702). Yazar, ayrıca önceki araştırmacıların metinde darîr kelimesinin yer aldığı iki beyte istinaden eseri Erzurumlu Darîr'e atfettikleri beyitler üzerinde de durmuştur. Yazar'a göre bu beyitlerin ilkinde darîr kelimesi, metnin bağlamı çerçevesinde müellifin ismine değil; hikâyenin akışına uygun olarak kahramanlardan İbniyamin'e işaret etmektedir. Karahan'ın müellife işaret ettiğini bildirdiği diğer beyitte ise Yazar, tevazu sebebiyle kullanılmış olma ihtimalini öne sürer. Bu ihtimali, müellifin Maktel-i Hüseyin adlı eserinde de tevazu sebebiyle kullanılan şiir parçasını misal getirerek kuvvetlendirmiştir (2018, s. 709-710). Yazar'ın karinelerinden ikincisi, Kıssa-i Yûsuf'un da Yûsuf-ı Meddâh'a ait Maktel-i Hüseyin ve Varka vü Gülşâh'daki gibi meclisler şeklindeki

tertibidir. Üçüncüsü; müellifin, Kıssa-ı Yûsuf'un yanı sıra Maktel-i Hüseyin ve Varka vü Gülşâh mesnevilerinde de konunun akışına uygun olarak mesnevi ile aynı vezinde gazeller yazmasıdır. Bu gazellerde hem şekil hem de muhteva bakımından benzerlikler söz konusudur. Dördüncüsü ise Yûsuf-ı Meddâh'ın bütün mesnevilerinde olduğu gibi Kıssa-i Yûsuf'ta da fâilâtün fâilâtün fâilün vezinin kullanılmasıdır (2018, s. 698-701). Yazar, söz konusu çalışmasında başka bir hususa da dikkat çekmiştir. Bu husus, Süle Fakîh'in Yûsuf u Zelîhâ'sı ile Yazar'ın Yûsuf-ı Meddâh'a ait olduğunu ispat ettiği Kıssa-ı Yûsuf'un Cezayir nüshasının 400 beyitlik kısmının aynılığıdır. Yazar, bu durumun başka bir çalışmayla aydınlığa kavuşabileceğini belirterek makalesini nihayete erdirmiştir.

Yûsuf-ı Meddâh (14. yy.)'ın çeşitli kaynaklarda belirli bir süre karışıklığa sebebiyet veren eserlerinden birisi de Maktel-i Hüseyin'dir. Bu eserin müellifi olarak bazı kaynaklarda Yûsuf-ı Meddâh, Kastamonulu Şâzî, Şâdî, Şeyyâd, Sadi Meddâh, Âşıkî, Lut oğlu Yahyâ vb. isimler zikredilmiştir. Bu eserden ilk kez bahseden M. Fuat Köprülü, eserin müellifi olarak Şâdî veya Şeyyâd isimlerini; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Mevlevî Yûsuf; Abdulkadir Karahan, Kastamonulu Şâzî; İ. Hikmet Ertaylan, Yûsûf-i Meddâh; İ. Melikoff, Sadi Meddâh; A. Mahir Ethembabaoğlu, Lut oğlu Yahyâ; Özlem Demirel ise Âşıkî ismini zikretmiştir (Özçelik, 2008, s. 60-93). Bazı çalışmalarda ise eserin müellifi olarak -Kastamonu'da yazıldığını bildiren bir beyitten ötürü- Kastamonulu Şâzî ismi ön plana çıkmıştır. Maktel-i Hüseyin üzerine yüksek lisans tezi hazırlayan Kenan Özçelik, sunduğu delillerle konuyla alakalı literatürdeki karışıklığı gidermiştir. Öncelikle müellifin Kastamonulu olarak nitelendirilmesi hususu üzerinde duran Özçelik, metnin Kastamonu'da yazıldığını ifade eden beyit haricinde müellifin Kastamonulu olduğuna dair başka bir karine bulunmadığından onun Kastamonulu olarak vasıflandırılmasının yeterli olamayacağını bildirmiştir. Bu görüşünü, müellifin diğer eserlerinden Varka vü Gülşâh'ın Sivas'ta yazıldığını bildiren beytine dayandırmıştır. Nasıl ki Sivas'ta yazıldığı için Sivashlı demek doğru değilse Kastamonu'da yazıldığı için de Kastamonulu demek yeterli değildir. Bu durumda Sivashlı veya Kastamonulu demek yerine ömrünün bir bölümünde Sivas'ta ve Kastamonu'da bulunduğunu söylemenin daha doğru olacağını bildirmiştir (2008, s. 11-12). Özçelik'in aydınlığa kavuşturduğu diğer mesele ise kaynaklarda Maktel-i Hüseyin'in müellifi olarak Yûsuf-ı Meddâh ile Kastamonulu Şâzî adında iki farklı kişinin zikredilmesidir. Bu mesele söz konusu vasıflandırmaları yapan araştırmacıların kaynak olarak kullandıkları nüshaların incelenmesi ile halledilmiştir. Buna göre farklı kişilere isnat edilen eser, aynı eserin farklı nüshalarından ibarettir. Maktel-i Hüseyin'de müellifin adı Meddâh ve Şâzî-i Meddâh şeklinde Kıssa-i Yûsuf'taki ile benzer bir kullanım arz etmektedir. Ancak müellifin Dâsitân-ı

İblîs, Hikâyet-i Kız u Cühûd, Kadı ve Uğru Destânı, Varka vü Gülşâh adlı eserlerinde ise doğrudan Yûsuf-ı Meddâh terkibi kullanılmıştır. Dolayısıyla eserin Yûsuf-ı Meddâh'a teşmil edilebilmesi için başka karineler iktiza etmektedir. Bu sebeple Özçelik, Maktel-i Hüseyin ile Varka vü Gülşâh adlı eserleri mukayese ederek aynı veya benzer beyitleri tespit etmiştir. Bunun sonucunda -az bir ihtiyat payı bırakarak- her iki eserin aynı kaleminden çıktığını dile getirmiştir (2008, s. 99). Gerek Özçelik'in gerekse Yazar'ın bazı karinelere dayanarak ileri sürdükleri hususlar, Yûsuf-ı Meddâh'ın iki eseri üzerindeki sır perdesini kaldırmıştır.

Burak Beken, kaynaklarda İsmâîl Rusûhî-i Ankaravî ([?]-1631)'ye atfedilen Tuhfetü'l-Berere adlı eserin Ankaravî yerine İsmâîl Habîbî ([?]-1679/80)'ye ait olduğunu metindeki bazı karinelere hareketle tespit etmiştir. Beken, evvela kaynaklardaki bu yanlış isnadın sebebi üzerinde durmuştur. Ona göre bu isnadın sebebi, eserin Hasan Hüsnü Paşa nüshasının temellük kaydındaki “Tuhfetü'l-Berere eş-Şeyh İsmâîl el-Ankaravî min mümellikâtin es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Ârif el-Mevlevî sene 1253” ibaresidir. Bu ibare gerek kataloglarda gerekse kataloglara itibar edilerek Ankaravî'nin eserleri üzerine yapılan araştırmalarda eserin Ankaravî'ye izafe edilmesine sebep olmuştur. Beken, Tuhfetü'l-Berere üzerine yaptığı detaylı incelemesinde bu eserin İsmâîl Ankaravî yerine İsmâîl Habîbî'ye ait olduğunu çeşitli delillerle ispatlamıştır. Beken'in delillerinden birisi, eserin muhtelif yerlerinde “li-müellifihi” ibaresiyle yer alan manzum kısımlarda Habîbî mahlasının kullanılmasıdır. Beken'in diğer bir delili, eserin telif tarihinin ifade edildiği “Buna târîh bin yetmiş beş oldı / Subh gibi cihâna yini togdı” şeklindeki beyittir. Eserin mevcut her üç nüshasında da yer alan bu beyte göre eserin telif tarihi hicri 1075 (miladi 1664)'tir. Bu tarih, İsmâîl Ankaravî'nin vefat tarihinden yaklaşık 33 sene sonrasına tekabül etmektedir. Dolayısıyla bu eserin Ankaravî'ye ait olma ihtimali ortadan kalkmaktadır. Beken, yukarıdakilerin yanı sıra Tuhfetü'l-Berere ile İsmâîl Habîbî'nin diğer eserleri arasındaki göndermeleri de karine olarak değerlendirmiştir. Bu karinelere birisi, İsmâîl Habîbî'nin vefatından beş sene önce kaleme aldığı Dâr-ı Rahmân adlı eserinde Tuhfetü'l-Berere'yi de eserleri arasında zikretmesidir. Diğer bir karine, müellifin Tuhfetü'l-Berere'de kendisine ait Sahbâ-yı Kudsiyye fi Mecâlis-i Ünsiyye ile Dârü's-Selâm adlı eserlerine yaptığı göndermelerdir. Beken, ayrıca müellifin Hırz-ı Cân, Sahbâ-yı Kudsiyye fi Mecâlis-i Ünsiyye ve Tuhfetü'l-Berere adlı eserlerindeki manzum parçaları mukayese etmiş ve bu kısımların birkaç kelime değişikliği haricinde birebir aynı olduğunu gözlemlemiştir. Aynı zamanda mensur kısımlarda da birbirinin aynı veya küçük değişikliklerle birbirine benzer ifade kalıplarının yer aldığını tespit etmiştir. Beken'in sunduğu bir başka karine ise müellifin Tuhfetü'l-Berere'de kendisini Mevlânâ'nın peşinden giden kurt köpeğine benzettiği “Seg-

gorgîn-i Mevlânâ Hudâvendigâr Celâleddîn eş-Şeyh İsmâîl” ifadesinin Sahbâ-yı Kudsiyye fi Mecâlis-i Ünsiyye’de de “Seg-gorgîn-i Monlâ Hünkâr eş-Şeyh İsmâîl el-Mülakkab bi-Habîbî” şeklinde yer almasıdır (2021, s. 198-203). Beken’in sunduğu bu karineler, kaynaklarda İsmâîl Ankaravî’ye atfedilen eserin İsmâîl Habîbî’ye ait olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Karineler sayesinde yalnızca mahlas kısmının değiştirilmesiyle farklı şairlerin veya mahlası aynı olan farklı şairlerin divanlarına giren aynı şiirlerin kime ait olduğunun tespiti de mümkündür. İntihal veya müstensih hatası sonucu meydana gelen bu tarz hataları hem şekil hem de muhteva açısından nispet edildikleri şairlerin diğer şiirleriyle mukayese ederek düzeltmek mümkündür. Bu hususla alakalı şimdiye kadar birçok çalışma yapılarak bazı yanlışlıklar tashih edilmiştir. Söz gelimi Hasan Kaplan hem Nev’î hem de Nef’î divanlarında mahlas değişiklikleriyle yer alan aynı gazelin Nev’î’ye (2018, s. 31); Cenk Açıkgöz, Hayâlî Dîvânı’ndaki iki gazelden birinin Rahîkî’ye diğerinin Figânî’ye (2017, s. 7); Erdem Can Öztürk ise Nev’îzâde Atâyî ile Nevâlîzâde Atâyî’nin divanlarında aynı mahlas ve ufak tefek kelime farklılıklarıyla yer alan aynı gazelin bazı karinelere hareketle Nevâlîzâde Atâyî’ye ait olmasının daha muhtemel olduğuna (2019, s. 666) kanaat getirmiştir.

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatı metin incelemeleri üzerine pek çok çalışma yapılmasına rağmen henüz oluşmuş bir kanon yoktur. Cumhuriyet döneminden itibaren -özellikle alfabenin de değişmesiyle- klasik Türk edebiyatı metin incelemeleri farklı yöntemler üzerinden varlığını sürdürmüştür. Fuat Köprülü, Ali Nihat Tarlan, Ahmet Ateş gibi araştırmacılar, klasik edebiyat metinlerinin incelenme usullerine dair çeşitli yayınlar yapmışlardır. 2000’li yıllardan sonra ise Arap alfabesinden Latin alfabesine aktarılmayı bekleyen eserlerin neşri veya Latin alfabesine aktarılmış metinlerin daha iyi anlaşılması amacıyla sempozyumlarda, kongrelerde, bilimsel dergilerde, kitaplarda konuya dikkat çeken ve öneriler sunan çalışmaların sayısında artışlar olmuştur. İster Arap harfli bir metnin Latin alfabesine aktarılması isterse daha önce aktarılmış bir metnin farklı yaklaşımlarla değerlendirilmesi olsun araştırmacıların üzerinde durması gereken hususlardan birisi de metin içindeki karinelerdir. Karineler sayesinde metin veya metnin üreticisi hakkında bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu çalışmada karinelere hareketle ulaşılan sonuçlara yer veren çalışmalar üzerinden, metin incelemelerinde karinelerin önemi ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1-Karineler sayesinde müellifin adı, ailesi, yaşadığı zaman dilimi, eğitim seviyesi, eserleri vb. hususları tespit etmek veya bu hususlar hakkında bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. İlgili başlıkta değinilen çalışmalardan özellikle Sadık Yazar’ın müellifin farklı eserleri

arasındaki ortak ve benzer parçalardan hareketle eser ve müellife yönelik tespitleri, aidiyeti konusunda şüphe bulunan eserler üzerinde duran araştırmacılar için bir yöntem olması veya bir yöntem sunması açısından önemlidir. Karinelerden istifade ederek bazı tespitlerde bulunacak araştırmacılar, -varsa- müellifin diğer eserlerine mutlaka müracaat etmelidir.

2-Karineler, bazı meşhur müelliflerin biyografilerinde ekleme veya eksiltme yoluyla birtakım değişiklikler yapılmasına imkân sağlamaktadır.

3-Metin incelemelerinde karine olarak araştırmacıların üzerinde durmaları gereken hususlardan birisi de tarih düşürme vesilesiyle yazılan parçalardır. Müellifler, bazen söz konusu parçaların bir tarihe işaret ettiğini açık bir şekilde okuyucuya bildirirken bazen de örtük ifadelerle bu hususa işaret etmişlerdir. Araştırmacılar, müelliflerin bu yönlendirmelerini göz önünde bulundurarak metinle ilgili karanlıkta kalan bazı hususları aydınlatma imkânına sahiplerdir. Dolayısıyla metindeki diğer birçok karine gibi tarih düşürmeler de doğrudan müelliflerin hayatı, sanatı ve eserlerinin yanı sıra yazdıkları dönemin tarihî, siyasî, kültürel, sosyal meselelerine katkıda bulunmaları hasebiyle metin incelemeleri için son derece kıymetlidirler.

4-Karinelerin edebiyat tarihine en önemli katkılarından birisi de kaynaklarda tekrar edilegelen bazı yanlışlıkların düzeltilmesini sağlamalarıdır. Bazı çalışmalarda detaylı tetkikler yapılmayıp kataloglardaki hatalı bilgilere dayanılarak çıkarımlarda bulunulduğu görülmektedir. Bazı çalışmalarda ise eldeki malzeme eksikliğinden veya metin içi karinelerin yanlış yorumlanmasından dolayı hatalı çıkarımlar yapılmıştır. İşte karineler sayesinde gerek kataloglara güvenilerek yapılan yanlışlıklar gerekse mevcut malzemenin eksikliği veya yanlış yorumlanması sonucu varılan sonuçlar tashih edilebilmektedir. Karineler, aynı zamanda yalnızca mahlasların değiştirilmesiyle farklı şairlerin veya aynı mahlaslı farklı şairlerin divanlarında yer alan şiirlerin tespitinde de araştırmacılar için birer kılavuz mahiyetindedir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, C. (2017). Hayâlî bey divânının harfî-yâ bölümündeki 95 ve 96. gazeller kime ait. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1), 1-8.
- Akdağ, A. (2021). Sakızlı isa efendi'nin devâ-i emrâz isimli eseri. M. Kaçar ve S. Murad (Ed.). *Sakızlı isa efendi ve nizâmü'l-edviye'si üzerine incelemeler* içinde, (ss. 47-101). Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Aykut, N. (1993). Damad ibrâhim paşa. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 8, 440-441.
- Azamat, N. (1988). Yeni bir ahmedî ve iki eseri: yûsuf u zeliha, esrârname tercümesi. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, VII-VIII, 347-364.
- Beken, B. (2021). İsmâ'îl habîbî efendi'nin ismâ'îl rusûhî-i ankaravî'ye atfedilen bir eseri: tuhfetü'l-berere. O. K. Tavukçu vd. (Ed.). *Yunus emre-mehmet akif armağanı Türk edebiyatı araştırmaları* içinde, (ss. 195-214). Akçağ Yayınları.
- Canım, R. (2009). Klâsik Türk edebiyatında tarih düşürme sanatı ve bir ebced ustası: adanalı sürûrî. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (2), 105-120.

- Egüz, E. (2013). Erzurumlu mustafa darîr'in sîretü'n-nebîsindeki Türkçe manzumeler (inceleme-metin). (YÖK Tez Merkezi, Doktora). İstanbul Üniversitesi.
- Elaldı, M. (2019). Bursalı İbrahim râzî divanındaki tarih manzumeleri. *İSTEM Dergisi*, (34), 385-401.
- İçaçan, H. M. (2020). Mustafa behcet efendi ve târîh-i mısır adlı tercümesi (inceleme-metin). (YÖK Tez Merkezi, Yüksek Lisans). İstanbul Üniversitesi.
- İsen, M. (1999). *Latîfî tezkiresi*. Akçağ Yayınları.
- Kaçar, M. (2017). Halvetilik hakkında önemli bir Türkçe eser: muslihiddîn gırnatevî'nin istivâ-yı tarîk-i muhammediyye fi silsileti'l-aleviyyesi. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (8), 55-74.
- Kaplan, H. (2018). İki şair bir şiir-11. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (63), 19-33.
- Köprülü, M. F. (1978). Ahmedî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1, 216-220.
- Muslihiddîn el-Gırnatevî (1614). *Kitâbu'l-fusûl fi tercemeti hasâisi'r-resûl*. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Nuruosmaniye 799.
- Özçelik, K. (2008). Yûsuf-ı meddâh ve maktel-i hüseyin (inceleme-metin-sözlük). (YÖK Tez Merkezi, Yüksek Lisans). Ankara Üniversitesi.
- Öztürk, E. C. (2019). Bir gazel iki şair: nev'î-zâde atâyî ve nevâlî-zâde atâyî divanlarındaki aynı gazel üzerine notlar. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (22), 643-668.
- Şenödeyici, Ö. (2007). Nef'î biyografisine ek. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 21, 179-199.
- Şenödeyici, Ö. (2013). Nesîmî'nin mahlasları problemi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 68, 171-200.
- Ünver, İ. (1983). *Ahmedî iskender-nâme inceleme-ıtkıbasım*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yazar, S. (2007a). Fetihnâme-i kibrısın müellifi olan şerîfî kimdir?. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 18, 175-192.
- Yazar, S. (2007b). Seyyid şerîfî mehmed efendi ve hilyesi. *Turkish Studies*, 2 (4), 1026-1044.
- Yazar, S. (2009). XVI. asır şairlerinden eğirdirli şerîfî'nin şevâhidü's-şühedâ'sı. *Turkish Studies*, 4 (2), 1060-1084.
- Yazar, S. (2011). Anadolu sahası klâsik Türk edebiyatında tercüme ve şerh geleneği. (YÖK Tez Merkezi, Doktora). İstanbul Üniversitesi.
- Yazar, S. (2018). Yeni bir nüshayla değişen fotoğraf: yûsuf-ı meddâh'ın (ö. XIV. yy) kıssa-i yûsuf'u ya da erzurumlu darîr kıssa-i yûsuf adlı bir mesnevi yazmış mıdır?. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 21, 681-719.
- Yazar, S. (2020). Eylemişler râsihe bühtân bühtân üstüne: balıkesirli râsih'in eserlerine dair bilgilerin tashihi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 24, 637-673.